

O. Artemenkova

Doctor of Philosophy, Lecturer at the Department of Management Information Systems, Vasyl Stus Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine

R. Korzh

Professor, Vice-Rector for Scientific and Pedagogical Work, Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

DEVELOPMENT LEVEL OF PROBLEM OF DIGITALIZATION OF CONDUCTING ARCHIVAL GENEALOGICAL RESEARCH

The purpose of the work is to determine the contribution of Ukrainian archivists to the development of theoretical and methodological principles of digitalization of archival genealogical research.

The methodology is based on the use of general scientific and special methods of scientific research, which made it possible to analyze in detail the achievements of Ukrainian scientists in the field of standardization, classification and the use of information technologies in archival institutions for genealogical research. The literature review method allows you to get a comprehensive idea of the state of development of the problem of the introduction of information and communication technologies in archival institutions when conducting genealogical research. The method of objectivity, historicism and archival heuristics will allow to reveal the stages of development of genealogical studies.

The scientific novelty of the work consists in the expansion of ideas and systematization of the work of Ukrainian researchers, regarding the practical application of information and communication technologies in the conduct of genealogical research.

Conclusions. Modern developments are correlated with the updating of the state digitalization program, the management of archival affairs within the limits of digitalization, which will further bring the Ukrainian archival industry to a new level of development, widely introducing information technologies in all production processes. It was found that thanks to the active implementation of information technologies, genealogical resources are available on online platforms and social networks, and this, in turn, has a positive effect on the image and reputation of archival institutions as custodians of valuable historical and cultural heritage.

Keywords: *archive, genealogical research, archival funds, document, digitization, information and communication technologies, source base.*

Актуальність теми дослідження. Важливим завданням у справі підвищення ефективності функціонування архівної галузі є впровадження та активне застосування передових інформаційних технологій для збереження й розповсюдження архівних даних у цифровому форматі. Це суттєво покращує роботу архівістів, сприяє популяризації зібраного історичного та культурного спадку, підвищує престиж архівної установи в результаті ефективного використання соціальних мереж, забезпечує швидкий доступ до архівних ресурсів для громадян та дослідників з усього світу.

Глибоке й систематичне дослідження українських генеалогічних інструментів, які є ключовою частиною розвитку наукового мислення в незалежній країні, допомагає суспільству краще розуміти свої походження та ідентичність. Це майже неможливо без широкого використання новітніх досягнень у сфері архівознавства та джерелознавства. Знання результатів

генеалогічних досліджень є важливим для оцінки процесів формування державності та національної ідентичності.

Мета статті — визначити внесок українських архівознавців у розроблення теоретико-методичних засад цифровізації архівних генеалогічних досліджень.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Теоретико-методичні засади впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у діяльність українських архівів базуються на наукових розробках авторитетних фахівців української архівної справи, серед яких Г. Бойко, Г. Боряк, Л. Дубровіна, Я. Калакура, І. Матяш, К. Новохатський, М. Палієнко, Л. Юдіна та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. У 1917 р. майже на 50 років на теренах України припинилися всі генеалогічні дослідження. Генеалогія як наука в розумінні нової влади представилася ідеологічно ворожою та суперечила інтересам будівництва комунізму й вихованню нової людини, яка не мала знати своє коріння. Ліквідація приватної власності на землю та основні засоби виробництва, фактичне винищення всього освіченого прошарку суспільства, курс на стирання національної пам'яті, ідентичності й самосвідомість українців зробили цю науку не лише непотрібною, а ще і небезпечною для нової влади. Отже, генеалогію сприймали як дещо зайве і непотрібне, якщо не прямо шкідливе, небезпечне і вороже (Воронов, 2008).

У перші ж роки більшовицького панування в Україні друкувати книжки і статті з генеалогії та історії сімей стало неможливим, а провідні історики-генеалози потрапили до в'язниць, а згодом — до концтаборів, деяких розстріляли, інші були змушені тікати за кордон. Відтак, людина в радянському історичному контексті виступала як безликий фон історичного процесу, без сім'ї, родини, батьківщини. Таким чином, мала місце втрата індивідуальної і родинної, а отже, і народної, генеалогічної пам'яті.

Війни, репресії 1920–1950-х рр., еміграція, колективізація, голодомори, депортації — усе це призвело в Україні до масового винищення носіїв сімейної пам'яті, спотворення демографічної структури суспільства, порушення традиційного укладу сімейного життя в межах двох-трьох поколінь, розривання родинних зв'язків. Відтоді історія повторилася, і знову стало небезпечно пам'ятати своїх власних батьків, дідів та родичів, особливо коли вони були більш-менш помітними постатями і своїм існуванням суперечили більшовицькій ідеологічній доктрині побудови соціалістичного раю — все, що суперечило, підлягало викоріненню і забуттю. Знищувалися сімейні архіви, документи й листування, спалювалися портрети і фотографії, позбувалися сімейних реліквій, навіть змінювалися прізвища. Історії про минуле родини не переповідалися в сім'ях власним дітям і онукам. Таким чином було втрачено зв'язок поколінь, українці почасти не відчували своїх родових коренів.

Визначальною ознакою культури будь-якого народу є його історична пам'ять. Тривале перебування України у складі СРСР нівелювало значення

історичних коренів роду, намагаючись взагалі стерти цю пам'ять. Як наслідок — історична пам'ять переважної більшості українців сягає лише трьох поколінь. Таким чином, українці ще пам'ятають / знають щось про своїх дідів і цими знаннями все обмежується. Натомість дослідження свого родоводу із залученням відповідних архівних документів дозволяє українцям по-новому сприймати історію своєї країни. Традиція фіксування свого родоводу в сім'ї притаманна багатьом народам світу. До прикладу, у Китаї досі зберігається традиція ведення спеціальної сімейної книжки-хроніки, куди записуються основні моменти життя кожного члена родини, яка передається з покоління до покоління (Артеменкова, 2020).

У 1990-х рр., з розпадом СРСР та зі здобуттям Україною незалежності, поступово став відроджуватися інтерес і до пошуків історії свого роду — до генеалогії. У 1990 р. у Львові було засновано Українське геральдичне товариство (УГТ). У 1994 р. там же під час проведення Четвертої геральдичної конференції при УГТ започатковано секцію генеалогії, яка з 2000 р. готує видання «Генеалогічні записки Українського геральдичного товариства». У вересні 1994 р. Українське геральдичне товариство за ініціативи Львівського відділення «Просвіти» організувало і провело першу конференцію з питань генеалогії, результатом якої стало заснування при «Просвіті» постійно діючої генеалогічної секції.

У серпні 1995 р. у Києві відбулися «Перші генеалогічні читання пам'яті Вадима Модзалевського», які, за визначенням В. Томазова, «викликали значний резонанс у наукових колах на теренах пострадянського простору» (Томазов, 2008, с. 130). Результатом заходу стало ухвалення рішення щодо створення Українського генеалогічного товариства (Товариство), яке розпочало підготовку «Записок Українського генеалогічного товариства». Також Товариство здійснило підготовку до друку п'ятого тому «Малороссийского родословника» В. Модзалевського.

В Україні було засновано й інші генеалогічні об'єднання, зокрема «Київське родовісне товариство» (1998), «Донецьке генеалогічне товариство» (2003), «Запорізьке генеалогічне товариство» (2004) тощо, які свого часу сприяли значному піднесенню інтересу до української генеалогії (Томазов, 2008).

Слід вказати, що інтерес до історії свого роду в українців викликаний кількома моментами. На рівні історіографічних досліджень ще із середини ХХ ст. спостерігався дедалі більший інтерес пересічної людини до свого місця в історії. Як зазначає В. Томазов, у контексті українського суспільства переломне значення мало здобуття Україною незалежності, що надало поштовх культурному, духовному і національному відродженню, переосмисленню минулого (там само, с. 127).

Питання організації архівними установами доступу до архівних документів в умовах поширення на території України COVID-19 набуло державної

ваги в умовах запроваджених карантинних обмежень. Архіви відразу мали зорієнтуватися та виробити стратегію подальшої роботи в особливих умовах, не порушуючи національне законодавство та діючи в межах розпоряджень центральної і місцевої влади. З огляду на щораз більші потреби користувачів в архівній інформації, перед працівниками українських архівів постало важливе завдання — організація доступу до архівних документів в умовах карантинних обмежень.

Цьому актуальному питанню було присвячено також публікацію З. Сverdлик і Т. Курченко. Дослідники, зокрема, приділили увагу аналізу конкретних кроків, які здійснювалися керівництвом архівних та науково-дослідних установ щодо забезпечення доступу дослідників до архівних документів без шкоди для здоров'я і загрози життю (Сverdлик & Курченко, 2021).

Важливими матеріалами в опрацюванні досліджуваної теми стали дисертаційні розвідки, присвячені питанням як генеалогічних досліджень в архівознавстві, так і налагодження взаємодії архівів, бібліотек і музеїв.

Першим в українській історіографії комплексним дослідженням джерельної бази генеалогії селян окремого регіону (Подільської губернії) за великий історичний проміжок часу є докторська дисертація Ю. Легуна (2006). Науковцем опрацьовано широке коло архівних збірок, що дозволило запропонувати методику їхньої розробки та отримати оптимальні результати у справі укладання селянських родоводів. Також автором встановлено, що, попри значні матеріальні втрати та розпорошеність архівних матеріалів в архівах України, Республіки Польща та інших сусідніх країн, досі зберігаються окремі групи джерел, які дозволяють реконструювати родоводи селян Поділля до кінця XVIII ст.

Питанням організації взаємодії архівів, бібліотек та музеїв присвячена значна кількість дисертаційних досліджень. Серед них розвідка М. Васильченка, присвячена проблемам трансформації архівів у сучасному соціально-комунікаційному середовищі (Легун, 2006). Автор вважає, що основні засади державної комунікаційної політики мають розроблятися на основі інформаційного обміну, активної взаємодії об'єктів комунікації (органів державної та місцевої влади, засобів масової інформації, бібліотек, архівів, музеїв, інших сучасних інститутів соціальної комунікації та громадськості), що сприятиме поглибленню процесу входження України у світовий інформаційний простір.

Треба зазначити, що в історичному контексті і з позицій сьогодення питання взаємодії архівів, бібліотек та музеїв розглядаються науковцями в контексті вирішення спільних завдань, набуття досвіду співпраці і питань, які потребують вирішення лише скоординованими зусиллями. У цьому ракурсі вирізняються публікації Л. Дубровіної, С. Зворського, А. Киридон, С. Кулешова, І. Матяш (Зворський, 2018; Дубровіна та ін., 2017; Кулешов, 2009).

У праці А. Кисельової (2005), яка має велике значення для вивчення використання сучасних інструментів у генеалогічних дослідженнях, розглядаються види архівних ресурсів, основні критерії їх класифікації, характеристика інформаційних ресурсів українських архівів, концептуальні засади представлення архівних ресурсів головних державних архівів України в мережі «Інтернет». Дослідниця доводить, що потенціал віртуальної мережі українських архівних установ, які надають інформаційні послуги, ще не використаний повною мірою, тому існує нагальна потреба в оцифруванні всіх процесів та розвитку ретроспективних повнотекстових архівних ресурсів. Крім того, автор пропонує логічну модель вебсайту для розміщення приватних і державних архівних інформаційних ресурсів та запровадження електронних послуг у режимі реального часу.

Розвиток інформаційного суспільства зумовлює постійне оновлення термінології, яка використовується у сфері створення, використання, поширення та зберігання аудіовізуальних документів. У 2021 р. Українським державним науково-дослідним інститутом архівної справи та документознавства було розроблено «Словник термінів щодо аудіовізуальних документів у сфері архівної справи», у якому використано джерела із законодавства, нормативно-правових актів у галузі архівної справи, діловодства, кінематографії, телебачення і радіомовлення, авторського права та інших галузей. Ці джерела містять міжнародні стандарти, національні й галузеві стандарти України, національні стандарти інших країн, термінологічні словники та методичні посібники (*Словник термінів щодо аудіовізуальних документів у сфері архівної справи*, 2021).

Дослідження методів та засобів цифрового архівування генеалогічних документів відіграє ключову роль у впровадженні інформаційних технологій в архівну сферу. Попри значний інтерес до цієї тематики, існує очевидний дефіцит досліджень, які детально аналізували б тенденції та особливості цифровізації в контексті генеалогічних пошуків. Використання передових цифрових технологій та інструментів архівування може значно спростити процес пошуку й аналізу генеалогічних даних, роблячи інформацію доступною для широкого кола користувачів.

Висновки. Отже, останні роки відзначаються підвищеним інтересом до досліджень у сфері архівної справи, особливо з огляду на зростання попиту на генеалогічні дослідження та дистанційний доступ до документів. У світлі цього, інформаційні технології виявляються ключовим інструментом для забезпечення ефективного функціонування архівів. Результати аналізу наукових досліджень українських архівознавців свідчать про їх активну роль у формуванні теоретичних засад цифровізації архівної справи та впровадженні сучасних інформаційних технологій. Цей процес сприятиме не лише

покращенню доступу до архівних матеріалів, а й піднесенню української архівної галузі на новий рівень розвитку та її уніфікацію за міжнародними стандартами.

Список посилань

- Артеменкова, О. М. (2020). Поширення архівної документної інформації в суспільстві. В Л. Ф. Грінберг, М. М. Цілина (Упоряд.), *Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі. Збірник матеріалів Третьої міжнародної наукової конференції, м. Київ, 14–16 травня 2020 р.*, 94–95. Видавництво Ліра-К.
- Васильченко, М. М. (2014). *Організаційно-функціональні трансформації архівів у сучасному соціально-комунікаційному середовищі* [Автореферат дисертації кандидата наук, ХДАК].
- Воронов, В. І. (2008). Генеалогічні дослідження українських істориків другої половини ХІХ — початку ХХ ст.: історіографічний аспект. В А. Г. Болєбрух (Відп. ред.), *Історіографічні та джерелознавчі проблеми історії України. Розвідки з теорії та методології досліджень*. (сс. 72–92).
- Дубровіна, Л., Киридон, А., & Матяш, І. (2017). Архіви, бібліотеки та музеї — джерельна основа національної пам'яті, культурної спадщини України. *Бібліотечний вісник*, 1, 3–10.
- Зворський, С. (2018). Активізація взаємодії архівів і бібліотек — вимога часу. *Архіви України*, 5, 316–317, 7–21.
- Кисельова, А. А. (2005). *Архівні ресурси України в глобальній інформаційній мережі: види, доступ, перспективи* [Дисертація кандидата наук, Державний комітет архівів України, Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства].
- Кулешов, С. Г. (2009). Архів, бібліотека, музей: спроба інтеграції на засадах комунікаційного підходу. В І. Б. Матяш (Гол. ред.), *Студії з архівної справи та документознавства* (Т. 17, сс. 29–31).
- Легун, Ю. В. (2006). *Джерела з генеалогії селян Подільської губернії: стан, збереження, інформативне наповнення, класифікація (1793–1917 рр.)* [Автореферат дисертації доктора наук, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка].
- Свердик, З., & Курченко, Т. (2021). Організація доступу до архівних документів в умовах COVID-19: досвід архівних установ України. В І. І. Тюрменко (Відп. ред.), *Історико-культурна спадщина: збереження, доступ, використання: монографія* (сс. 49–60). НАУ.
- Словник термінів щодо аудіовізуальних документів у сфері архівної справи* (2021). Державна архівна служба України; Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства (УНДІАСД). Березня 18, 2024, з <https://undiasd.archives.gov.ua/doc/slovnik%20AVD.pdf>
- Томазов, В. (2008). Генеалогія. *Спеціальні історичні дисципліни: довідник*. (сс. 123–131). Либідь.

References

- Artemenkova, O. M. (2020). Dissemination of archival documentary information in society. In L. F. Hrinberh, M. M. Tsilyna (Eds.), *Information, Communication and Knowledge Management in a Globalized World, Proceedings of the Third International Scientific Conference, Kyiv, May 14–16, 2020*, 94–95. Lyra-K Publishing House. [In Ukrainian].
- Vasylchenko, M. M. (2014). *Organizational and functional transformations of archives in the modern socio-communication environment* [Candidate's thesis, KSAC]. [In Ukrainian].
- Voronov, V. I. (2008). Genealogical research of Ukrainian historians of the second half of the XIX — early XX century: historiographical aspect. In A. G. Bolebrukh (Ed.), *Istoriografichni ta dzhereloznavchi problemy istorii Ukrainy. Rozvidky z teorii ta metodolohii doslidzhen.* (pp. 72–92). [In Ukrainian].
- Dubrovina, L., Kyrydon, A., & Matiash, I. (2017). Archives, libraries and museums are the source of national memory and cultural heritage of Ukraine. *Bibliotechnyi visnyk*, 1, 3–10. [In Ukrainian].
- Zvorskyi, S. (2018). Activation of interaction between archives and libraries is a requirement of the time. *Arkhivy Ukrainy*, 5, 316–317, 7–21. [In Ukrainian].
- Kyselova, A. A. (2005). *Archival Resources of Ukraine in the Global Information Network: Types, Access, Prospects* [Candidate of Science Thesis, State Committee on Archives of Ukraine, Ukrainian Research Institute of Archival Affairs and Documentation]. [In Ukrainian].
- Kuleshov, S. H. (2009). Archive, library, museum: an attempt to integrate on the basis of the communication approach. In I. B. Matyash (Ed.), *Studii z arkhivnoi spravy ta dokumentoznavstva* (Vol. 17, pp. 29–31). [In Ukrainian].
- Lehun, Yu. V. (2006). *Sources on the genealogy of the peasants of Podolsk province: condition, preservation, informative content, classification (1793–1917)* [Doctoral thesis, Taras Shevchenko Kyiv National University]. [In Ukrainian].
- Sverdlyk, Z., & Kurchenko, T. (2021). Organization of access to archival documents in the context of COVID-19: experience of archival institutions of Ukraine. In I. I. Tiurmenko (Ed.), *Istoryko-kulturna spadshchyna: zberezhennia, dostup, vykorystannia: a monograph* (pp. 49–60). NAU. [In Ukrainian].
- Glossary of terms for audiovisual documents in the field of archival affairs* (2021). State Archival Service of Ukraine; Ukrainian Research Institute of Archival Affairs and Documentation (URIAAD). Retrieved March 18, 2024, from <https://undiasd.archives.gov.ua/doc/slovník%20AVD.pdf> [In Ukrainian].
- Tomazov, V. (2008). *Genealogy. Special historical disciplines: a reference book.* (pp. 123–131). Lybid. [In Ukrainian].

Надійшла до редколегії 22.03.2024